

Press och samhälle

Keijo K. Kulha, *Sanasotaa ja sovittelua. Helsingin Sanomain poliittinen linja itsenäistymisestä talvisotaan*. [Ordväxling och medling. Helsingin Sanomats politiska linje från självständigheten till vinterkriget]. Päivälehti – Helsingin Sanomat/Toimituksia IV. 453 s. Helsinki 1989.

Jukka-Pekka Pietiäinen, *Kansakunnan peili*. [Nationens spegel. Officiella tidningen 1819–1989] *Virallinen Lehti Officiella Tidningen 1819–1989*. 65 s. Helsinki 1989.

Den förstnämnda av de två föreliggande presshistoriska undersökningarna, vilka bägge utkom senaste höst, är författad av docent Keijo K. Kulha, en av *Helsingin Sanomats* huvudredaktörer. Boken har titeln *Sanasotaa ja sovittelua*, vilket dubbeltydiga uttryck närmast motsvaras av ”(skarp) ordväxling och medling”. Arbetet ingår som nummer fyra i Sanoma Osakeyhtiös serie av historiska undersökningar och essäistiska verk. Samtidigt förgyller det tidningsjätens etthundraårsjubileum.

Kulhas arbete är verkligt kompakt läsning, med nära 450 tvåspaltiga sidor, som dock avlöses av ett flertal bildsidor och -uppslag. Dessutom har Kulha som publicist en lätt och ledig penna, vilket gör att läsningen inte blir långrandig. Undersökningen täcker hela mellankrigstidens politiska liv i vårt land och omspannar sålunda tidsmässigt perioden 1918–1939. Författaren har på basen av tidningens ledande artiklar sökt belysa *Helsingin Sanomats* politiska linje. Anmärkningsvärt är att Kulha i sin forskning kunnat stöda sig på samlingar i Sanoma Oy:s historiska arkiv, främst släkten Erkkos familjearkiv. Avhandlingen representerar en traditionell kvalitativ-deskriptiv historieforskning.

Kulhas arbete är även vad källunderlaget anbelangar mycket gediget. Notapparaten är grundligt uppgjord och författaren bygger sin framställning på ett stort antal historiska auktoriteter. Av den anledningen är hans sätt att ytterligare i själva texten gång på gång nämna källans namn irriterande och denna irriation växer sig starkare i takt med att genomläsningen framskrider. På t.ex. sidan 325 nämns tre historiker i texten: ”Juhani SUOMEN mielestä. . . , Timo-SOIKKANEN puolestaan. . . , – termi on Keijo KORHOSEN –”, och läsaren frågar sig småningom osökt vad KULHA själv anser om sakernas gång och varför han undviker att analysera och göra konklusioner i eget namn.

På de etthundra första sidorna (som till över 40 % består av bilder, nothänvisningar etc) hänvisas 18 gånger till namngivna auktoriteter i texten och samma onödiga förfaringssätt fortsätter hela boken igenom. Detta är sannerligen att gå till ytterlighet, i synnerhet som den egentliga notapparaten som sagt är både täckande och noggrann.

Det dryga bildmaterialet är högklassigt och välvalt. Författaren har undvikit det alltför vanliga tillvägagångssättet att välja "nedgångna" bilder och i stället sökt fram fräscht och nytt material. Även bildtexterna är välgjorda och kompletterar på ett utmärkt sätt den egentliga framställningen.

Efter en inledande bakgrund rörande *Helsingin Sanomats* yttre betingelser och ägoförhållanden, redaktörer och andra medarbetare, tidningens förhållande till framstegspartiet o.s.v., behandlas dess linje i olika frågor i sex huvudkapitel, vilka omfattar regeringsformen och amnestin, inrikespolitiken, språkstriden, utrikespolitiken, försvarsfrågan samt övriga reformsträvanden (skol- och bildningsfrågor, frågan om jordanskaffningen samt förbudslagsfrågan). I ett kort slutkapitel sammanfattas dessutom tidningens ledande idéer och strävanden.

Såsom andra recensenter redan tidigare anmärkt har detta framställningssätt sina svagheter. Läsaren har svårt att få en helhetsuppfattning av *Helsingin Sanomats* världsbild. De olika kapitlen har visserligen egna interna sammanfattningar, vilka i och för sig är utmärkta, men ett längre slutkapitel, där tidningens uppfattning i olika frågor skulle ha sammanfattats och utvecklingens olika trådar sammanknutits, hade varit av nöden. Det korta slutkapitlet "Tidningen som påverkare" innehåller blott en två sidor lång sammanfattning av *Helsingin Sanomats* strävanden. Utgångspunkten för dessa var en önskan att bevara republikens statsskick och ytterligare utveckla detsamma; vad tidningen själv kallade en allmän fosterländsk uppgift (yleisisänmaallinen tehtävä).

I det inledande kapitlet redogör Kulha bl.a. för tidningens ägoförhållanden och tidningsbolagets (Sanoma Oy:s) ledning. Minst lika viktigt hade varit att redogöra för tryckeribolaget (Helsingin Uusi Kirjapaino Oy), där Sanoma Oy efter den riktade emissionen 1925 redan ägde drygt 73 procent av aktierna. Och nog skulle väl de två trotjänarna, tryckeribolagets verkställande direktör och tidningens ekonom, magister Rafael Hällfors, samt biträdande direktören Einari Teräskivi, förtjänat att nämnas med förnamnet utskrivet i stället för enbart initialer. Detsamma gäller andra personer, t.ex. statsminister K(aarlo) Castrén, lantrådet C(arl) Björkman m.fl.

Kapitlet om språkstriderna ("Suomen kielen puolesta") är en aning ojämnt, bl.a. kunde Ålandsfrågan, som i hög grad invercade på 1920-års språklagstiftning, med fördel ha behandlats i detta samman-

hang. Man förvånas av författarens inledande konstaterande, att det i *Helsingin Sanomats* spalter fanns överraskande många (!) inlägg och åsikter i språkfrågan. Snarare skulle det väl ha varit ägnat att förvåna om de varit få. Man frågar sig också vilka de finlandssvenska rättmätiga kraven (oikeutetut vaatimukset) var som Erkkö var villig att taga i beaktande? Ävenledes skulle man ha väntat sig mera distinktion i användningen av termerna "ruotsinmielinen" (svensksinnad) och "ruotsinkielinen" (svenskspråkig), vilka synbarligen av författaren betraktas som synonyma.

Kapitlena om *Helsingin Sanomats* ställningstaganden i försvars- och utrikespolitiska frågor är bokens bästa läsning med välformulerade, träffande tankegångar. Hänvisningen till den vita segrarsidans inställning gentemot bolsjevikerna är dock en aning dubiös: "Asenteissa purkautui erikoislaatuinen poliittismoraalinen ryssäviha" (I attityderna uttrycktes ett märkligt politiskt-moraliskt rysshät). Under mellankrigstiden förekom visserligen en stor portion politiskt betingat misstroende, vilken inställning säkerligen även innehöll moraliska aspekter, men ingick däri även allmänt taget rent hat? Det finska folkets förhållande till sin östra granne har ju alltid varit realistiskt och något allmänt hat kan inte sägas karakterisera detsamma, knappast ens under våra senaste krig.

Detaljfel finns det mycket av i boken. Det är visserligen fråga om petitesser, men de förargar och stör det annars så goda helhetsintrycket. Kulhas arbete skulle ha förtjänat en bättre redigering, korrekturläsningen inbegripen. Särskilt lägger man märke till felstavning och -skrivning av svenska ord och namn. Är det blott en tillfällighet att direkta skolfel i form av felstavningar som Meckelin, Rosengvist eller argeologia förekommer? *DN:s* chefredaktör Otto von Zweibergks tillnamn (s. 291) är likaså felstavat.

I sin egenskap av riksföreståndarens adjutant bör Gallen-Kallelas förnamn givetvis skrivas Axel och ej Akseli (bildtexten s. 109), ty sistnämnda form ingår endast i hans konstnärnamn (släktnamnet Gallén ändrade han däremot till Gallen-Kallela). Amos Anderson var inte *Hufvudstadsbladets* chefredaktör år 1924 (s. 222), det var A.R. Frenczell. Anderson var verkställande direktör och direktionsordförande, men chefredaktör blev han formellt först den 1 juli 1928. Namnet på *Uusi Suomis* tryckeribolag är SKS:n Kirjapainon Oy i genitivform (s. 61). Mordet på inrikesminister Ritavuori skedde år 1922, ej 1921 (s. 99), och dessutom kan det nämnas att utövaren Ernst Tandefelt dömdes till livstids tukthus och därefter mestadels vistades på sinnessjukhus.

Helhetsintrycket av Kulhas arbete är dock definitivt positivt och boken kan på det varmaste rekommenderas för alla som är intresserade av politisk historia i allmänhet och presshistoria i synnerhet. Kul-

ha har på ett givande sätt beaktat såväl person- som partirelationer samt även ekonomiska faktorer, vilket gör undersökningen både djuplodad och mångfacetterad.

Det andra presshistoriska arbetet är docent Jukka-Pekka Pietiäinen's undersökning *Kansakunnan peili* i vilken författaren presenterar en översikt av *Officiella Tidningens* 170-åriga levandsbana. Namnvalet, som vid första anblicken måhända är ägnat att förvåna, kan, då man tagit del av innehållet, anses vara träffande. Pietiäinen's infallsvinkel kan nämligen karakteriseras som samhällssociologisk. Författaren undersöker hur omvandlingen av det finländska samhället avspeglas i *Officiella Tidningens* spalter och metoden han använder sig av är sålunda induktiv. Detta betraktande av den officiella tidningen mot bakgrunden av den samhälleliga kontexten är lyckad och undersökningen kompletterar utmärkt tidningens 150-årshistorik, skriven år 1969 av professor Osmo Apunen.

Virallinen Lehti – *Officiella Tidning* grundades år 1819 som *Finlands Allmänna Tidning* efter att landets huvudstad flyttats till Helsingfors och bladet övertog sålunda *Åbo Allmänna Tidnings* roll som regeringsorgan. *Officiella Tidningen* är i och med detta landets äldsta ännu utkommande tidning, och *FAT* var länge landets mest spridda tidning och likaså den största vad utgivningsfrekvensen (sex gånger i veckan) anbelangar. År 1857 fick *FAT* vid sin sida ett finskt parallellorgan *Suomen Julkisia Sanomia* (fr.o.m. 1866 *Suomalainen Virallinen Lehti*).

Finlands Allmänna Tidning hade ända till 1850-talet ensamrätt till publicering av utrikesnyheter. Tidningens innehåll bestod in på 1880-talet vid sidan av officiella meddelanden och kungörelser även av nyheter och bl.a. skönlitterära inslag. Sålunda konkurrerade den på tidningsmarknaden med den reguljära dagspressen. Man kan dock instämma med Pietiäinen, då han säger att den det oaktat till sitt innehåll snarare var informativ än argumenterande, till skillnad från 1860- och 1870-talets ledande dagliga tidningar (*Uusi Suometar*, *Morgonbladet*, *Helsingfors Dagblad*, *Hufvudstadsbladet* m.fl.).

Ända till år 1906 hade den finsk- och den svenskspråkiga officiella tidningen olika redaktörer. År 1919 ändrades den finskspråkiga tidningens namn till *Suomen Virallinen Lehti* och år 1932 sammanslogs de bägge organen till *Virallinen Lehti* – *Officiella Tidningen*. Då hade tidningen för länge sedan förlorat sin karaktär av daglig tidning.

Pietiäinen's framställning är skriven i en njutbar, närmast essäistisk stil, vilket inte förringar dess vetenskapliga värde. Kritiken inskränker sig sålunda till några detaljanmärkningar. *Finlands Allmänna Tidning* torde nog ha förlorat sin ställning som landets mest spridda tidning till *Helsingfors Tidningar* redan före 1862, även om sprid-

ningssiffror för de närmast föregående åren saknas. Anmärkningen att tidningarnas gemensamma redaktör fr.o.m. 1906 kopisten Werner Fabian Blomqvist inte var journalist är förvisso helt riktig, men tjänstemän med publicistiska bisysslor fanns det gott om i sekelskiftets Finland, en statlig tjänst eller ett ämbete uteslöt ingalunda en journalistisk gärning.

Bokens bildval är lyckat och bildtexterna kompletterar på ett förträffligt sätt texten. Samtidigt förfäktar det aktuella bildvalet den officiella tidningens roll av en slags samhällsspegel. Bilderna anknyter nämligen till den samhälleliga utvecklingen (strukturuomvandlingen med dess många problem, flykten från landsbygden, miljöaktivismen etc.).

I porträttkollaget över de officiella tidningarnas redaktörer saknas fem redaktörers porträtt. Åtminstone av Johan Mathias Kalm (1878–1885) skulle ett sådant ha funnits tillgängligt, t.ex. i matrikeln över Svenska Lyceum i Uleåborg, där Kalm verkade som lektor i grekiska.

Slutintrycket av Pietiäinens korta historik över Officiella Tidningen är enbart positivt. Hans analyser är exakta och träffande och man kan helt instämma med honom i att tidningen fungerar som ett slags "nödens apostel" och i sina spalter genom bl.a. sin protestlista, sina kungörelser och sina meddelanden om dödförklaringar på ett närmast kargt sätt förtäljer om det finländska samhället och dess verklighet.

Lars-Folke Landgren

Odins korpar

Robert G. Picard, *The Ravens of Odin. The Press in the Nordic Nations*. Iowa State University Press 1988. 153 sid.

Robert G. Picard, som författat förenämnda arbete från 1988 om dagspressen i de nordiska länderna verkar som biträdande professor vid avdelningen för masskommunikation vid Emerson College i Boston. Undersökningen tillägnas minnet av Lars-Erik Carpelan (1913–87) för dennes insatser i finländsk och svensk journalism.

Bokens titel *The Ravens of Odin* anspelar på de två korparna Hugin och Munin i den fornnordiska gudasagan, vilka sittande på Odins skuldror rapporterade om allt de sett under sina flygturer utanför